

İlmî Toplantı Değerlendirmeleri Conference Reviews

Uluslararası Taşköprülüzâde Sempozyumu

İstanbul, 18-20 Kasım 2016

Osmanlı'nın v risleri olduğunu iddia eden bizlerin ecdadın düşünce ve bilim mirasına ne kadar sahip çıktığımızı ya da daha doğru bir ifadeyle ne kadar sahip  ıkamadığımızı gösteren birçok örnek arasından İslâm bilim tarihinin iki önemli bibliyografya metninin mevcut neşirlerine bakmak iyi bir kıstas sayılabilir. İslâm araştırmaları ya da Osmanlı tarihi çalışan hemen hemen herkesin eline aldığı bu iki eser Osmanlı  limleri tarafından yazılmıştır. Bunların birincisi olan Taşköprizâde Ahmed Efendi'nin ( . 968/1561) Arapça olarak kaleme aldığı *Miftâhu's-saâde ve misb hu's-siy de fi mevz ati'l-ulum*'u ilk defa Haydar b d'da basılmış (I-II, 1328-29; III, 1356), eserin ilmî neşrini ise K mil K mil Bekri ve Abd lvehh b Eb 'n-N r gerçekleştirmiştir (Kahire 1968).¹ K tip  elebi'nin ( . 1067/1657) Arapça yazdığı kapsamlı bir bibliyografya ve ilimler ansiklopedisi olan *Keşf z-zunûn an es mi'l-kütüb ve'l-f n n*'un ilk ilmî neşrini Gustav Leberecht Flügel, Latince terc mesiy-le birlikte yedi cilt halinde gerçekleştirmiştir (I-II, Leipzig 1835-37; III-VII, London 1842-58; tıpkıbasımları Beyrut, ts. [D ru S dr]; Beyrut 1992). Mısır (1274) ve İstanbul'da (1310) aynen basılan eserin diğer ilmî neşri, M. şerefetin Yaltkaya ve Kilisli Rifat Bilge tarafından mevcut yazma ve basma nüshalarla zeyiller gözden geçirilip müellif nüshasıyla karşılaştırılarak yapılmıştır

1 İlhan Kutluer, "Miftâhu's-saâde", *TDV İslâm Ansiklopedisi (D A)*, XXX, 19.

(İstanbul 1941-43, 1971-72; tıpkıbasım, Tahran 1387/1967).² Bu iki metnin modern ilmî neşirlerinin yapılmamış olması en başta bizlerin, İslâm araştırmaları yapan çevrelerin önemli bir eksikliğidir ve yakın bir zaman içinde bu eserlerin günümüz araştırmacısının kolaylıkla kullanabileceği şekilde yayıma hazırlanması için gerekli iradenin ortaya çıkacağını umuyoruz.

Bir sempozyum tanıtım ve değerlendirme yazısına böyle bir serzenişle başlamak pek mütat olmasa da ilerleyen satırlarda bunun, sözü edilen sempozyumu mümkün kılan ruhla irtibatı üzerinde durulacaktır. Zira bugün kısmen alışık olduğumuz bu organizasyonların vakti zamanında, İslâm bilim tarihi ve Osmanlı düşüncesinin öneminden bahsedenlerin bir elin parmakları adedince olduğu yıllarda husule gelmesi olağan dışı şeylerdi ve muhtemel ki tecessüs ruhu gelişmiş bazı kimseler irade göstermeseydi birtakım idealler öyle kalmaya da devam edecekti. Yazma eserler kütüphanelerinin mevcut şartları ve yazma eserlere erişim imkânlarının kolaylaşması, hazırlanmakta olan kataloglar, tahkik edilip neşredilen eserler, yayına dönüşmüş araştırma ve çalışmalar, çalıştay, sempozyum ve benzeri faaliyetler kesinlikle otuz yıl öncesinde durulan yerde olmadığını gösterse de o zamanlardan bugüne hâlâ büyük mesafelerin katedilmediğini söylemek, Mehmet Genç gibi alanın duayenlerinin kanaatleriyle de uyuşmaktadır. Buna karşılık Osmanlı bilim tarihine yönelik zihniyetin değişmesi, ilgili, meraklı, gayretkeş ve çalışkan bir neslin görülüyor olması, Türkiye’de üretilen Türkçe ve diğer dillerdeki araştırmaların uluslar arası arenada takip ediliyor olması ve bu sahanın araştırılmasına destek veren kuruluşların artması daha da ümitvar olmayı mümkün kılmaktadır. Hatta Türkiye’deki ilmî ve akademik çevrelerin Osmanlı düşünce ve bilim tarihine son yıllarda giderek artan bir ilgi duyması, artık daha somut proje ve organizasyonlara evrilmeye başlamıştır. Bu çerçevede verilebilecek en iyi örnek Taşköprizâde’nin eserlerini neşretmeyi hedefleyen “Taşköprülüzâde Projesi” ve 18-20 Kasım 2016 tarihlerinde, İlmî Etüdler Derneği (İLEM), İstanbul Medeniyet Üniversitesi ve İlim Sanat Tarih ve Edebiyat Vakfı (İSTEVE) tarafından düzenlenen “Uluslararası Taşköprülüzâde Sempozyumu”dur.

İfade edildiği gibi son yıllarda Osmanlı ilim ve kültür hayatına yönelik uluslar arası sempozyumlara rağbet artmıştır. Ancak “Uluslararası Taşköprülüzâde Sempozyumu”nu benzerlerinden farklı kılan durum, sempozyumun oldukça uzun bir hazırlık ve yayım aşaması süreçleriyle öncelenmiş olmasıdır. Bu bağlamda sempozyumdan bahsederken sempozyumun muharrik unsuru olan “Taşköprülüzâde Projesi”ne de temas etmemiz gerekir. İstanbul

2 İlhan Kutluer, “Keşfü’z-zunûn”, *DİA*, XXV, 322.

Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu'nun öncülüğünde fikrî hazırlık süreçleri çok daha da geriye giden, 2011'de Taşköprizâde'nin zihni varlık üzerine yazdığı risâlesinin ve diğer bazı metinlerinin bir grup araştırmacıyla birlikte okunmasıyla başlayan proje süreci 2013 yılında daha da somutlaşmış, müellifin birçok sahada yazdığı eserlerin tahkik ve çevirisinin neşri fikri nihayet 2016 yılında ürüne dönüşmüştür.

Bu proje kapsamında ilk aşamada dört cilt yayımlanırken müellifin farklı hacimlerdeki eserlerinden yirmi cilde yakın büyük bir külliyyatın basılması hedeflenmektedir. Büyük bir gayretle basımları sempozyum öncesinde gerçekleşen ciltlerin başlıkları şöyledir: *Cürcânî'nin Keşşâf Şerhine Hâşiye, Felsefe Risaleleri, Ahlâk ve Siyaset Risaleleri, Faydalı İlimlerin Niteliklerini Kuşatan Risale*. Sempozyum ile bu üç yıllık çalışmanın neticesi olarak, yayıma hazırlanan eserler üzerinden Taşköprizâde'nin düşünce dünyasının ortaya çıkarılması ve XVI. yüzyıl Osmanlı düşünce hayatına ışık tutulması amaçlanmıştır. Bu süreç sempozyum tebliğlerine de yansımıştır. Zira sempozyumda tebliğ sunanların yarısı bu proje kapsamında uzun yıllardır Taşköprizâde çalışan isimler iken, diğer yarısını ulusal ve uluslar arası kurumlardan gelen akademisyenlerden oluşturmaktaydı.

Medeniyet Üniversitesi Güney Yerleşkesi Konferans Salonu'nda gerçekleşen "Uluslararası Taşköprülüzâde Sempozyumu" 18 Kasım Cuma günü saat 14:00'te yoğun ilgi gören açılış oturumuyla başladı. Oturum öncesinde yapılan protokol konuşmaları kapsamında Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi ve sempozyum düzenleme kurulu üyesi Yrd. Doç. Dr. İbrahim Halil Üçer, İSTEV Başkanı Gül Zülfikar, İLEM Başkanı Dr. Süleyman Güder, Edebiyat Fakültesi Dekanı ve Sempozyum Organizasyon Heyeti Başkanı Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ve Medeniyet Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. M. İhsan Karaman dinleyicilere hitap etti. İhsan Fazlıoğlu geleceğe yönelik olarak Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin iki ayaklı bir projesi olduğunu; felsefe, kelâm ve mantık gibi ilimleri kapsayan ilk ayak olan ilim, irfan ve hikmet ayağında başka önemli âlimlerin eserlerinin neşredileceğinin, ikinci ayakta da matematik bilimleri alanından yine pek çok değerli eserin bilim câmiasına sunulacağına müjdesini verdi.³

Medeniyet Üniversitesi Rektörü M. İhsan Karaman'ın konuşması da hayli ilginç temalar içermekteydi. Karaman'ın özellikle Taşköprizâde'nin *Miftâhu's-saâde* adlı eseriyle üniversite programları arasında kurduğu ilişki, üzerinde dikkatle durulması gereken bir perspektif olarak görülebilir. Zira Karaman,

3 <http://www.medeniyet.edu.tr/tr/haberler/uluslararasi-taskopruluzade-sempozyumumuz-tamamlandi#sthash.6xbTWw4o.dpuf>

Taşköprizâde'nin *Miftâhü's-saâde* adlı eserinin üniversiteleri yönlendirebilecek bir bilim teorisi içerdiğini belirtti. Bu protokol konuşmalarının ardından gerçekleşen açılış oturumunda Osmanlı iktisat tarihçisi Mehmet Genç 1490'larda doğan neslin XVI. yüzyılda bütün yönleriyle Osmanlı Devleti'ne ve Osmanlı ilmine, kültürüne ve sanatına nasıl damga vurdukları üzerinde dururken, İhsan Fazlıoğlu Osmanlı bilim hayatında XVI. yüzyıldaki durumu öncesi ve sonrasıyla mukayese eden derleyici bir konuşma yaptı. Doktora tezinde Taşköprizâde'nin kelâm eserinin tahkiki üzerinde çalışan ve ayrıca uzun yıllardır Taşköprizâde'nin eserlerine yoğunlaşan Yrd.Doç.Dr. Ahmet Sururi, konuklara Taşköprizâde'nin biyografisini, müellifin medrese ve tekke ikilisi etrafındaki hayatı ve ilişki ağları bağlamında sundu.

Sempozyum ikinci ve üçüncü günü tebliğ sunumlarıyla devam etti. Sempozyumda açılış oturumu haricinde dokuz oturum vardı. Eş zamanlı yapılan üçüncü ve dördüncü oturum dışında dinleyicilerin bütün oturumları takip etme imkânı oldu. “Taşköprülüzâde'nin Evreni: Kozmoloji, Nedensellik ve Tanrı-Âlem İlişkisi” başlıklı ilk oturumdaki dört sunumda Taşköprizâde'nin varlık anlayışı, fizik ve metafizik ilimlerden alınan veriler ekseninde sunuldu. “Bilgi ve Varlık: Taşköprülüzâde'nin Bilgi ve Bilim Felsefesi” başlığını taşıyan ikinci oturumda müellifin matematik ilimler tasavvuru, kelâm ilminin konusu ve tanım teorisi hakkındaki yaklaşımı ele alındı. Üçüncü oturumdaki dört tebliğde Taşköprizâde'de Arap dil bilimleri ve felsefesine dair yaklaşımı üzerinde durulurken, eş zamanlı yapılan diğer celsede müellifin *Haşiye alâ Şerhi'l-Keşşâf li'l-Cürânî* adlı eserinin kaynakları, yöntemi ve içeriği, nahiv alanındaki metni ve kıraat ilmine yaklaşımı gibi hususlar ele alındı. Mantık oturumunda Taşköprizâde'nin münazara ilmi hakkındaki yaklaşımı ve mutlak bilinmez kavramı üzerine yorumları öne çıkan temalardı. Bu oturumda Taşköprizâde'nin zihni varlık anlayışının İbn Sînâ ve Fahreddin er-Râzî'den itibaren geçirdiği süreç kapsamında mukayeseli bir şekilde ele alındığını da ekleyelim.

Sempozyumunu son gününün ilk oturumunda “Bilimler Tarihçisi Olarak Taşköprülüzâde” başlığı altında müellifin *es-Saâdetü'l-fâhire, Medînetü'l-ulûm* ve *Miftâhü's-saâde* gibi eserleri üzerinden müellifin bilimler arası ilişkiler ve tasnif perspektifi, bilim tarihçiliği ve hatta bibliyografya ve tabakat yazarlığı üzerinde duruldu. Oldukça dikkat çeken bir tebliğde müellifin *Medînetü'l-ulûm* adlı eseri üzerinden bilgi ve bilgilenme süreçleri mekân ve seyahat ilişkisi kapsamında tahlil edildi. “Taşköprülüzâde ve Kelâm” başlıklı yedinci oturumda Taşköprizâde'nin kader ve kazâ anlayışı üzerinde duruldu. Ayrıca müellifin *el-Meâlim fi usûli'd-dîn* adlı eserinin kaynakları ve kelâm ilmindeki yeri tartışılırken Taşköprizâde'nin pek bilinmeyen bir eseri olan *Yahudilere*

Karşı Reddiye Risalesi tahlil edildi. Bu oturumda Taşköprizâde'nin *Tecrîd Hâşiyesi*'nin ilgili literatürdeki yeri, literatürün diğer örnekleriyle ilişkisi bağlamında anlatıldı. Sekizinci oturum "Taşköprülüzâde ve Pratik Bilimler: Ahlâk ve Siyaset" başlığı altında dört tebliği içermekteydi. Ancak tebliğcilerden birinin sunumunu önceki güne alması neticesinde bu oturum Taşköprizâde ve siyaset bilimi temasıyla gerçekleşti. İlgili üç tebliğ birbirini tamamlayan şekilde Taşköprizâde'nin siyasete dair çok yönlü tasavvurunu tahlil etti.

Bu tebliğlerde müellifin siyasete dair farklı kaynaklardan ve geleneklerden beslenen görüşleri, aynı sahada yazan Osmanlı ulemâsıyla benzeşen ve ayrışan yönleri üzerinde duruldu. Sempozyumun son oturumundaki dört sunum arasında Taşköprizâde'nin araştırmacıların hemen hemen gündemine hiç gelmeyen ve veba üzerine yazdığı *eş-Şifâ' li-edvâr'l-vebâ* adlı eserinin analizi oldukça dikkat çekiciydi. Tebliğcinin ilâhiyatçı ve hekim kimlikleri ve uluslar arası arenada tanınan bir yazma eser uzmanı olması tebliği daha da önemli kıldı. Bu risâlede vebanın sadece tıbbî yönü değil, aynı zamanda vebaya karşı alınan önlemler ve bunların tevekkül kavramı çerçevesinde itikadî durumunun kısa, ancak kuşatıcı bir dille anlatılması risâlenin yayına dönüşme heyecanını pekiştirdi. Bu oturumda Taşköprizâde'nin döneminde yaşanan bir olaya yönelik verdiği fetvanın, meselenin fıkhi boyutunun yanı sıra Taşköprizâde'nin biyografisi bağlamında da kayda değer veriler içerdiğini söyleyebiliriz. Bu oturumda sunulan diğer iki tebliğin konusu Taşköprizâde'nin müzik ilmine bakışı ve Arap hattının ilimler arasındaki yeri idi.

Tebliğlerin sunumdan sonra İhsan Fazlıoğlu ve Doç. Dr. Ömer Türker'in sempozyum değerlendirmesi daha ziyade "imkânlar ve fırsatlar" temalı bir gelecek projeksiyonu çizdi. Özellikle İslâm bilim tarihi ve Osmanlı bilim tarihi çalışmalarına yönelik bir heyecan ve motivasyon yenilenmesi sayılabilecek olan bu kısa oturumun hemen akabinde Cumhurbaşkanlığı sözcüsü Doç. Dr. İbrahim Kalın sempozyumun kapanış konuşmasını yaptı. Kalın, genel olarak İslâm ve Batı medeniyetlerinin felsefe ve bilim anlayışlarına odaklandığı konuşmasını geçmiş ve şimdi arasındaki sürekliliğe dair örneklerle güncelledi ve modern bilim ile birtakım uluslar arası politik organizasyonların kritiğini yaptı. Bu kapanış konuşmasının ardından Medeniyet Üniversitesi öğretim üyelerinin müzik dinletisiyle sempozyum sona erdi.

Tam bir bilgi şöleni kapsamında gerçekleşen sempozyumda bütün oturumlara katılmam hasebiyle bazı eksiklerin üzerinde durmanın da faydalı olacağını düşünüyorum. Sayıları çok olmasa da bazı oturumlarda birbirini tekrar eden sunumların yapılması dikkatli dinleyicilerin gözünden kaçmadı. Bununla birlikte benzer organizasyonlarda karşılaşılan zaman sıkıntısı birkaç oturumda yeterli müzakere yapılmamasına yol açtı. Öte yandan bu

organizasyonu takip edemeyenlerin, hazırlanmakta olan sempozyum tebliğleri kitabı sayesinde Taşköprizâde hakkında ayrıntılı bir kaynağa sahip olacağını söyleyebiliriz. Ayrıca müellifin yayına hazırlanan eserlerinin en geç bir yıl içinde basılacak olmasının vaat edilmesi dinleyiciler tarafından da not edilmiştir.

Bir çırpıda adını sayabileceğimiz onlarca Osmanlı âliminin eserleri yazmalar halindeyken ve daha katalogları eksik ve yetersiz olan kütüphaneler söz konusu iken bu sempozyum başta söylediğimiz serzenişe bir karşılık olarak önemli bir eşikten geçtiğimizi göstermiş, beklenti çitasını daha da yükseltmiştir. Sempozyum sürecinde sıklıkla gündeme geldiği gibi bu tür organizasyonların arkasına alacağı kurumsal destekler ve güç birliği kısa zamanda önemli mesafeler katedilmesini sağlayacaktır. Bütün bunlardan sonra belki de baştan beri sormadığımız “neden?” edatı etrafında bir dizi soru mânidar olmaktadır. XXI. yüzyılda İslâm ve Osmanlı bilim tarihi çalışmaları yapmanın anlamı nedir? Bunca emek harcanmasının maksadı nedir? Bu ve benzeri soruları daha çoğaltabiliriz. Bu sorulara cevap olarak, yapılanın basit bir arkeoloji çalışması şeklinde görülmemesi gerektiğini tertip heyeti başkalarının şu cümlesiyle dile getirelim:

“Geçmişimizle ilgileniyoruz, çünkü millet olarak geleceğimizle ilgili hesaplarımız var.”

Mustakim Arıcı

Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi